

märka last

MTÜ LASTEKAITSE LIIDU AJAKIRI

projekti "Hea Nõu lastega peredele" erinumber

11/ 2015

- > Mis on perelepitus?
- > Lapsega legaalselt välismaale
- > Lapsed vanemate lepingutes
- > "Kes on isa" advokaadi pilgu läbi.
- > Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite analüüs
- > Suhtlusõigus

Ajakirja erinumber ilmus projekti "Hea nõu lastega peredele" raames Justiitsministeeriumi toel

Toimetaja:

Mart Valner

Kujundus:

Katrin Nõu

Kaaneillustratsioon:

Otto Mattias Rootalu (7.a)

Illustratsioonide autorid:

Helena Mau (4.a)

Gerda Kerster

Markus Marri Jakoblev (6.a)

Jüri Arrak (14.a)

Ajakirja kontakt:

ajakiri@lastekaitseliit.ee

Ajakiri.lastekaitseliit.ee

Väljaandja:

MTÜ Lastekaitse Liit

„Perede ja lastekaitsetöötajate suur huvi meie tasuta nõustamiste ja koolituste vastu näitab, et teeme õiget asja ja lastega perede vajadus tasuta juriidilise nõustamise osas on väga suur“

*-Kristel Voltenberg
Eesti Advokatuuri kantsler*

SISUKORD

- 4 MTÜ Lastekaitse Liit ja Eesti Advokatuur nõustasid 2015. aastal 158 abivajavat lastega peret
- 6 Mis on perelepitus?
- 14 Lapsega legaalselt välismaale
- 20 Lapsed vanemate lepingutes
- 26 ”Kes on isa” advokaadi pilgu läbi.
- 36 Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite analüüs
- 50 Suhtlusõigus

MTÜ Lastekaitse Liit ja Eesti Advokatuur nõustasid 2015. aastal 158 abivajavat lastega peret

„Hea nõu lastega peredele“ on Lastekaitse Liidu ja Eesti Advokatuuri koostööprojekt, mille raames antakse tasuta juriidilist nõu abivajavatele lastega peredele. Sel aastal sai tasuta nõustamist kokku 158 inimest. Kõige enam vajavad pered nõu hooldusõiguse, suhtluskorra ja elatise teemadel.

„Perede ja lastekaitsetöötajate suur huvi meie tasuta nõustamiste ja koolituste vastu näitab, et teeme õiget asja ja lastega perede vajadus tasuta juriidilise nõustamise osas on väga suur,“ sõnas Eesti Advokatuuri kantsler Kristel Voltenberg.

„MTÜ Lastekaitse Liit hindab väga kõrgelt advokatuuri ja projektis osalevate advokaatide panust ning on väga rõõmus, et saame ühiselt abivajajatele appi tulla ka aastal 2016,“ lisab „Hea nõu lastega peredele“ projektijuht Helika Saar Lastekaitse Liidust.

„Hea nõu lastega peredele“ projekt sai alguse üle viie aasta tagasi ja on aasta-aastalt kasvanud. Aastate jooksul on advokaadid tasuta nõustanud üle 1000 inimese. Nõustamised toimuvad eesti ja vene keeles Lastekaitse Liidu büroos eelregistreerimisega iga nädala kolmapäeval ning nõustamine on kõikidele tasuta. Nõustamise teemad on perekonnaõigust puudutavad küsimused, lapse õigused, laste õigused suhetes vanematega, vanemate kohustused suhetes lastega, erinevad peremudelid – õigused ja kohustused, üksikvanema õigused, hooldus, eestkoste, lapsendamine.

Nõustamine hõlmab perekonnaõigusega otseselt seonduvaid õigusvaldkondi, näiteks pärimisõigust. Nõustamisel tutvustatakse ka riigi õigusabi olemust ja pakutavaid võimalusi ning vajadusel abistab advokaat abitaotluste vormistamisel.

Hetkel toimuvad tasuta nõustamised Tallinnas, kuid lisaks on loodud Skype sillad Hiiumaa ja Sillamäega Lastekaitse Liidu kohalike liikmesorganisatsioonide vahendusel.

Lisaks nõustamisele panustavad Eesti Advokatuuri liikmed Eesti laste heaolu tõstmisesse ka läbi seminaride „Samal poolel - lapse poolel“, mis on suunatud kohalike omavalitsuste lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatele. Seminaridel tutvustatakse õigusakte, muudatusi ja praktikaid perekonnaõiguslikes küsimustes ning haakuvatel teemadel. Tänapäevaks on projektiga liitunud ka Notarite Koda.

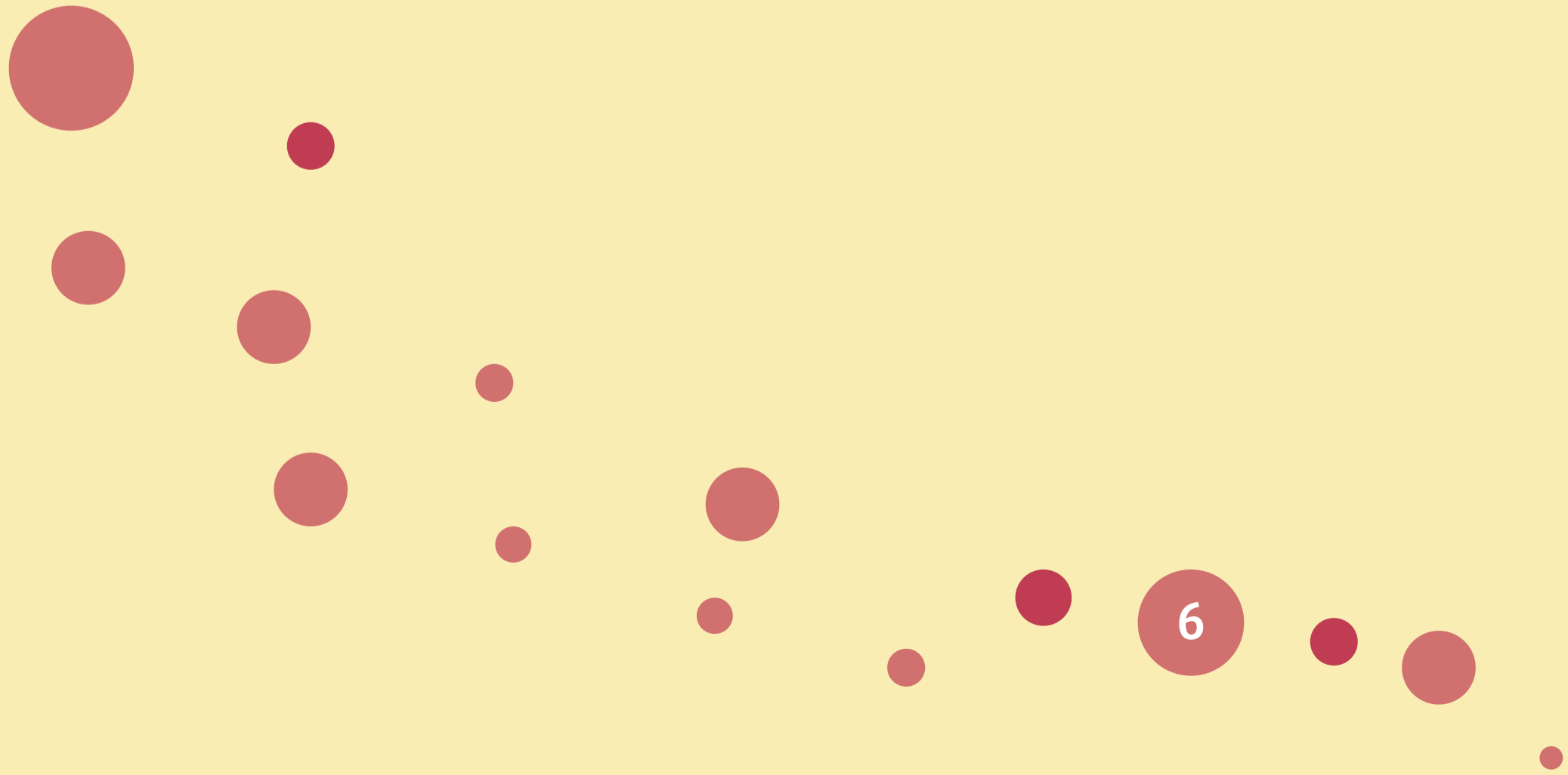
Koostöös Lastekaitse Liiduga ilmuvad regulaarsed nõuandeartiklid ajakirjas „Märka Last.“ Suure populaarsuse tõttu on need artiklid tõlgitud ka vene keelde. Lisaks on Eesti Advokatuuril lastega perede juriidilise nõustamise rubriik ajakirjas „Pere ja Kodu“.

Rohkem infot ja temaatilised artiklid leitavad:

<http://www.lastekaitseliit.ee/vajad-abi/hea-nou-lastega-peredele/>

Helena Mau

Mis on perelepitus?

Helen Hääl,

perekonnaõiguse advokaat, perelepitaja

Käesolev artikkel toob loodetavasti selguse perelepituse olemuse kohta ning aitab mõista perelepituse sisu, tähtsust ja kohaldamist Eestis. Loodan siiralt, et perelepitusse pöördutakse tulevikus aktiivsemalt ning perekonnaõiguslikest probleemidest tulenevaid probleeme proovitakse lahendada just perelepitaja abiga, vältides selliselt koormavat kohtumenetlust. Koormav on vanemate vaheline kohtumenetlus just eelkõige lastele, kuid lapsed on paraku kõige haavatavamad ning nõrgemad.

Mis on siis perelepitus?

Kas perelepitus on riius olevate abikaasade, elukaaslaste, vanemate-laste, teiste pereliikmete lepitamine, nende suhte taasloomine ja pereelu taastamine?

Kuigi enamuse juhtudel arvatakse just nii, et perelepitus on kas suhte remontimine ning lahkuläinud osapoolte tagasi kokkuviimine, on perelepituse termin tegelikult eksitav.

Paljude klientide esmane reaktsioon perelepitusse suunamisel väljendub imestuses „selle inimesega ma küll leppida ei soovi!“ Tegelikult on perelepituse sisu ja eesmärk veidi teistsugune.

Perelepitus on inglise keeles „mediation“, mis tähendab tõlkes „vahendus“ – mediaator kui vahendaja.

Võib öelda, et mediaatori tõlge eesti keelde on eksitav ning ebaselge.

Perelepitaja on tegelikult vahendaja, kes aitab vaidlevaid osapooli omavahel rääkima ja muresid arutama ning jõudma seeläbi kompromissile või kokkuleppele. Perelepitaja ei langeta otsuseid, ei lahenda osapoolte probleeme, vaid üksnes aitab osapooli lahenduste leidmisel.

Teine ebaõige tõlgendus perelepitaja olemusest on perelepitaja segamini ajamine pereterapeutiga.

Pereteraapia on protsess, teraapia liik, mille käigus terapeut tegeleb perekonna ja selle probleemidega.

Süsteemne pereteraapia ütleb, et pere on tervik, mis koosneb allsüsteemidest: laste ja vanemate allsüsteemist ning seetõttu tegeleb pereterapeut perekonna kui tervikuga.

Kolmas eraldi mõiste on veel perenõustamine-kui pereteraapiat ja perelepitust ei saa läbi viia ainult ühe isikuga, siin peab olema kolmepoolne koostöö – lepitaja ja lepitatavad, siis perenõustamist saab teha nii tervele perele kui ka vajadusele vaid ühele isikule. Ka ainult ühe pereliikme nõustamisest võib abi olla tervele perekonnale.

Pereteraapia ja perenõustamine on üldiselt vajalik selleks, et aidata perel koos püsida, perelepitus seevastu tegeleb paaridega alates lahku- minekujärgselt ning aitab lahendada tüliküsimusi, mis kõige sagedamini puudutavad laste elukorraldust peale vanemate lahkuminekut.

Enamlevinud vaidlusküsimused perelepituses on laste hooldamise ning nende kasvatamisega seonduvad küsimused, laste ülalpidamiskokku- lepetega seonduvad küsimused, laste elukoha ning muu elukorraldusega seonduvad küsimused (n laste tulevane lasteaed, kool, hobid) pärast vanemate lahku kolimist, ühisvara jagamisega seonduvad küsimused pärast abielu- lahutust, laste edasist suhtlemist vana- vanematega ning kõikvõimalikud muud lahutuse ja lahku elama asu- misega seonduvad küsimused.

Perelepitusse võib tulla ise, ent sinna võib saata ka näiteks kohtumäärusega.

Seega - perelepitus on vahendus, mis aitab leida tüliküsimustes konsensust, keskendudes eelkõige laste huvidele ja vajadustele.

Perelepituse käigus toetab lepitaja erapooletu kolmanda osapoolena erimeelseid partnereid. Perelepituses keskendutakse probleemide lahendamisele, ei otsita süüdlast ega lahata minevikusündmuseid, vaid keskendutakse tulevikule. Lepitusprotsessi eesmärgiks ei ole mitte niivõrd äraleppimine, kuivõrd just toimivate kokkulepete sõlmimine.

Perelepitus on mujal Euroopas väga levinud viis lahendada perekondlike erimeelsusi kohtuväliselt. Perelepitusse pööratakse kas kohtueelselt, vabatahtlikult või kohtumäärusega, kohtumenetluse raames. Perelepitus aitab parandada suhteid osapoolte (lahutavate abikaasade, lastevanemate, endiste elukaaslaste) vahel, tagab suurema rahuolu saavutatud kokkulepete osas. Kindlasti on perelepituse protsessi raames osapoolte vahel saavutatud kokkuleppe täitmine tõhusam kui misiganes kohtuotsuse- või määrusega paikapandud elukorraldus. Perelepitus on kiirem viis lahenduse leidmisel kui kohtumenetlus ning lisaks ajakokkuhoiule ka rahaliselt soodsam lahendusviis kui kohtumenetlus.

Perelepituse sobivuse otsustamisel mängivad väga olulist rolli psühholoogilised tegurid (nt lepitatavate poolte psüühiline seisund, võimalik pooltevaheline vägivald, sh vaimne vägivald jne).

Perelepitus ei sobi koduvägivalla juhtumite puhul, kus üks osapooltest on olnud lähisuhtevägivalla ohver ja kannatanud vaimse või füüsilise vägivalla all ning teine osapool on olnud domineerival positsioonil. Perelepitus

eeldab võrdseid osapooli, kes otsivad lepitaja abiga oma küsimustele lahendusi, perelepitus peab alati olema vabatahtlik ning perelepituses peavad olema tagatud mõlema osaleva poole õigused võrdselt.

Perelepituses ei toimu paarisuhte taastamist, kui osalejad seda just ise ei soovi. Perelepitus ei ole teraapia ega juriidiline nõustamine. Kui lepitaja näeb, et osapoolte suhe ei ole veel läbi, et on võimalik suhte taastamine, peaks lepitaja suunama pooled pereteraapiasse või vastava kvalifikatsiooni omamisel ise osutama teraapia teenust.

Lepitajate ühingu kodulehel kutsutakse üles tulema perelepitusse kui on probleeme laste elukorraldusega, millele omavahel lahendust ei leita, kui on soov vanematena kokku leppida, lähtudes oma laste huvidest ja vajadustest, kui soovitakse säilitada võimalikult head omavahelised suhted ka lahus elades ja kui soovitakse vältida kohtuvaidlusi ja sellega seotud kulusid.

Perelepituse eesmärk on lapse huvisid arvestavad ja koostööl põhinevad vanemlikud suhted.

Perelepitaja on seega kokkuvõtvalt erialase ettevalmistusega erapooletu spetsialist, kes vahendab eriarvamusel olevate lapsevanemate omavahelist suhtlust, mille raames osalejad on meelestatud kokkuleppe saavutamisele ning soovivad ühiste laste nimel leida lahenduse tuleviku osas, so peale lahku minekut.

Perelepitus on õnnestunud, kui see lõpeb poolte vahel saavutatud kokkuleppega.

Perelepitus kohtumenetluses

Pereasjades soodustab lepitusmenetluse rakendamist ennekõike tsiviilkohtumenetluse seadustik. Menetlusseadustikus on üldine vaidluse kokkuleppel lahendamist soodustav säte, mis suunab ja lausa kohustab kohut pooli lepitama ja kompromissi omal algatusel välja pakkuma. Spetsiifiliselt last puudutavas menetluses peab kohus nii vara kui võimalik ja igas menetlusstaadiumis püüdma suunata asjaosalisi asja kokkuleppel lahendama. Kohus peab asjaosalised võimalikult aegsasti ära kuulama ja juhtima nende tähelepanu võimalusele kasutada perenõustaja abi eelkõige ühise seisukoha kujundamiseks lapse hooldamise ja tema eest vastutamise kohta.

Konkreetselt perelepitud puudutavad reeglid on samuti menetlusseadustikus sätestatud ning nende esmane eesmärk on saavutada lapsega suhtlemist korraldava kohtumääruse või notariaalselt tõestatud vormis sõlmitud kokkuleppe nõuetekohane täitmine. Lepitusmenetlust alustatakse, kui vanem teatab kohtule, et teine vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat kohtumäärust või

raskendab selle täitmist. Lepitamiseks võib kohus kui lepitusorgan kutsuda vanemad enda juurde last puudutava lahkeli kokkuleppel lahendamiseks. Kohus arutab vanematega lapsega suhtlemise võimatuse tagajärgi lapse heolule ja juhib tähelepanu võimalikele sunnivahenditele, millega määrust täitma sundida, ja suhtlemisõiguse kitsendamise või äravõtmise võimalusele, samuti võimalusele lasta end nõustada perenõustajal. Kohus peab püüdma saavutada vanemate kokkuleppe lapsega suhtlemise kohta ning sunnimeetmeid ei ole võimalik kohaldada, menetlusosaliste õiguste sisu muuta ega kitsendada ilma lepitusmenetlust korraldamata ning ilma kohtumääruseta, mis tunnistab lepitusmenetluse ebaõnnestunuks.

Riigikohus on öelnud, et kohus on vanema ja lapse suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmisel tekkinud probleemide korral lepitusorgan, kes peab lepitama vanemaid lapsega suhtlemisel tekkinud probleemide lahendamisel ja aita leida lahendusi kohtumääruse vabatahtlikuks täitmiseks ning lapsega suhtlemise edasiseks korraldamiseks.

Kohus võib kohustada vanemaid osalema kohtuvälises lepitusmenetluses juhul, kui vanemad vaidlevad kohtus vanema õiguste määramise või lapsega suhtlemise korraldamise üle.

Kohus võib ise läbi viia lepitusmenetlust ja arutama vanemate lepitamiseks vanematega lapsega suhtlemise võimatuse tagajärgi lapse heaolule ja juhtima tähelepanu võimalikele sunnivahenditele määrust täitma sundimiseks, samuti suhtlemisõiguse kitsendamise või äravõtmise võimalusele, aga ka võimalusele lasta end nõustada perenõustajal. Eelkõige peab kohus vanemaid lepitades püüdma saavutada vanemate kokkulepet lapsega suhtlemise kohta.

Oluline on lepitusprotsessi vabatahtlikkus kõikide osaliste jaoks, poolte sõltumatus, neutraalsus ning konfidentsiaalsus.

Väga oluline on siinkohal välja tuua lepitusprotsessi olulisus lapse heaolu toetamisel. Lapse jaoks on oluline, et vanemad omavahel konstruktiivselt ja tasakaalukalt suhtleksid ning leiaksid ühised parimad lahendused lapse elukorralduse jaoks.

Loodan siiralt, et perelepitus leiab kohaldamist aina enam, usun siiralt perelepituse edukusse ning toimumisse ning kutsun üles lapsevanemaid võimalusel vältima koormavat kohtumenetlust ning pöörduma eelkõige perelepitaja juurde. Las kohtumenetlus jääda viimaseks teeks, kui kõik eelnevad lahenduskatsed on ebaõnnestunud. Kohtumenetlus on lastele koormav. Kohtumenetluses (hooldusõiguse, suhtlusõiguse vaidlused) ei jää kahjuks ka lapsed puutumata, sest menetlusesse kaasatud eeskosteasutused (lastekaitse spetsialistid, sotsiaaltöötajad) ning lapsele riigi õigusabi korras määratud advokaat on kohustatud ka lapse ära kuulama ning lapse huvides on teda sellest kõigest säästa. Lapse kaitsmise ülesanne on eelkõige ikka tema enda vanematel. Head lepitamist!

Gerda Kerster

Lapsega legaalselt välismaale

Katrin Orav

Advokaadibüroo LEXTAL vandeadvokaat

Tänapäeval on üsna tavaline, et inimesed leiavad endale uue töökoha või elukaaslase väljaspool Eesti Vabariiki. Tihti toob see kaasa vajaduse asuda elama mõnda välisriiki. Kui kolijaks on lapsevanem, kelle juures laps igapäevaselt elab, tekib küsimus, kas ja kuidas on tal võimalik laps endaga välisriiki kaasa võtta?

Lahkuläinud vanematel, kellel on lapse suhtes säilinud ühine hooldusõigus, on perekonnaseaduse kohaselt võrdsed õigused ja kohustused. Hooldusõigus hõlmab õigust hoolitseda lapse isiku eest (*isikuhoidus*) ja õigust hoolitseda lapse vara eest (*varahoidus*) ning **otsustada lapsega seotud asju.**

Perekonnaseaduse § 124 lg 1 kohaselt on isikuhoidus hooldaja kohustus ja õigus last kasvatada, tema järele valvata ja tema viibimiskohta määrata ning lapse igakülgse heaolu eest muul viisil hoolitseda.

Kui ühist hooldusõigust omavad vanemad elavad lahus, otsustavad nad lapsega seotud olulisi asju ühiselt. Seega peavad lahkuläinud vanemad ühiselt otsustama ka lapse kolimise välisriiki!

Juhul, kui vanemad saavutavad sellise kokkuleppe, et laps võib koos ühe vanemaga asuda elama mõnda välisriiki, ei ole probleemi. Kuivõrd seaduse kohaselt on lapsel ka pärast välisriiki kolimist õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga ja mõlemal vanemal on kohustus ja õigus suhelda lapsega, peaksid vanemad täiendavalt sõlmima suhtluskorra kokkuleppe, et ette näha, millisel viisil hakkab välisriigis elav laps edaspidi suhtlema oma Eestis elava vanemaga. Suhtluskorra kokkuleppe peaks hõlmama eelkõige seda, kus ja millal kohtumised toimuvad ning kes ja kui suures ulatuses tasub lapse reisikulud. Loomulikult sõltub palju lapse vanusest, vanemate materiaaletest

võimalustest ja töögraafikutest. Kui tegemist on lasteaialapsega ja välisriik ei asu Eestist geograafiliselt kaugel, on sobivat aega leida ilmselt lihtsam. Praktikas on kokku lepitud näiteks selliselt, et laps viibib igal kuul ühe nädala või kaks nädalavahetust Eestis elava vanemaga, vanem reisib kas ise välisriiki või laps toimetatakse selleks perioodiks Eestisse. Kui välisriik asub Eestist geograafiliselt kaugel või laps käib juba koolis, sobivad pikemateks kohtumisteks paremini puhkused, vaheajad ja riiklikud pühad. Kuivõrd vanematel on lapse suhtes võrdsed õigused ja kohustused, on lapse reisikulud samuti jagatud praktikas vanemate vahel võrdselt. Igal juhul tuleb vanematel teha koostööd selleks, et lähikontakt Eestis elava vanemaga säiliks!

Olukorras, kus vanemad rahumeelset kokkulepet ei saavuta ja Eestist ära koliv vanem võtab lapse kaasa ilma teise vanema nõusolekuta, on Eestisse jääval vanemal õigus esitada „Lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvahelise konventsiooni“ (nn Haagi Lapseröövi Konventsioon) alusel taotlus justiitsministeeriumile lapse viivitamatuks tagasitoomiseks Eesti Vabariiki. Last ei tagastata Eestisse üksnes äärmiselt erandlikel juhtudel!

Näiteks, kui taotlus esitatakse hiljem kui ühe aasta möödumisel lapse äraviimisest ning laps on uue keskkonnaga kohanenud või valitseb tõsine oht, et lapse tagasitoomine võib talle põhjustada füüsilisi või psüühilisi kannatusi või muul viisil panna lapse talumatusse olukorda.

Kirjeldatud negatiivse stsenaariumi ärahoidmiseks, tuleks esmalt otsida abi kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajalt, kes omab erialaseid teadmisi ja kogemust ning aitab tihti vanematel saavutada laste osas mõistlikke kokkuleppeid. Kui vanematel ei ole võimalik lapse elukoha osas kokkulepet saavutada ka lastekaitsetöötaja vahendusel, annab perekonnaseadus lapsevanemale võimaluse pöörduda kohtusse ning taotleda, et küsimuses, milles kokkulepet saavutada ei õnnestu, antaks ainuotsustusõigus üle ühele vanemale. Kohtusse pöördumisel tuleb lapsevanemal taotleda ühise hooldusõiguse osalist lõpetamist ja ainuotsustusõiguse üleandmist lapse viibimiskoha määramise küsimuses.

Perekonnaseaduse § 119 kohaselt ei otsusta kohus ise lapse elu puudutavat küsimust vanemate eest, vaid annab ühele vanemale õiguse otsustada seda üksi, s.o. ilma teise vanemata.

Lapsevanemal tuleb kohtusse pöördumisel arvestada sellega, et kohtumenetluse kaasatakselisaks kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale ka laps, kellele määratakse riigi kulul advokaat. Lastekaitsetöötaja on kohustatud esitama asjas oma arvamuse. Kohus kuulab ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult aga vajadusel ka noorema. Otsust tehes peab kohus lähtuma alati **lapse huvidest**, arvestades ka asjaomaste isikute õigustatud huve. Lapse viibimiskoha (sh elukoha) otsustusõiguse üleandmisel, eelkõige juhul, kui lapse elukohaks saab olema mõni välisriik, lähtub kohus muu hulgas sellest, kumma vanemaga on lapsel lähedasem kiindumussuhe, millised saavad olema tema elutingimused, kas tal on olemas välisriigis lasteaia- või koolikoht. Eeldatakse, et väikesed lapsed omandavad võõrkeele väga kiiresti ning kohanevad uue keskkonnaga samuti suhteliselt lühikese aja jooksul. Vähem oluline ei ole asjaolu, kuidas on tagatud lapse edaspidine suhtlemine Eestisse jääva vanemaga, võttes arvesse, kuidas see on siiani toimunud.

Täiendavalt tasub Eestist ära kolival vanemal läbi mõelda, milliseid lapse elu puudutavaid küsimusi tuleb välisriigis veel lahendada, milleks võib olla vaja teise vanema nõusolekut. Näiteks, millises koolis hakkab laps käima või kes otsustab lapse tervist puudutavate küsimuste üle. Elus võib ette tulla olukordi, kus on vaja väga kiirelt reageerida, kuid eri riikides elavate vanemate puhul võib olla see raskendatud. Nimetatud küsimuste osas tuleb samuti lapsevanemal pöörduda kohtusse ja taotleda ühise hooldusõiguse osalist lõpetamist ja ainuotsustusõiguse üle andmist ühele vanemale.

LAPSED VANEMATE LEPINGUTES

Kirsty Laidvee,

Tallinna Notar

Põlvnemise või hilisemate õigustoimingute alusel omistatakse laps tema vanematele. Sellega astub laps vanematega mitmesugustesse õiguslikesse suhetesse. Vanematel on lapse suhtes võrdsed õigused ja kohustused ning lapsesse puutuv tuleb ühiselt otsustada ehk kokku leppida, sõltumata vanemate omavahelistest suhetest- olgu nad omavahel abielus või mitte, elagu nad koos või mitte.

Probleemid tekivad eelkõige vanemate lahuselu korral, kus lapsesse puutuva otsustamisel tuleb jätkuvalt üksmeel saavutada. Lapse ülalpidamine, hooldusõiguse teostamine ja suhtlemiskorra määramine on küsimused, mis lapse õigusi ja huve silmas pidades vajavad lahendamist.

Ülalpidamiskohustus

Lapse ülalpidamise kohustus on lapse mõlemal vanemal. Kui vanem elab lapsega koos, rahuldab ta lapse vajadused vahetult. Kui vanem ei ela lapsega koos või ei osale lapse kasvatamises, täidab ta ülalpidamiskohustust lapsele iga kalendrikuu eest ette elatist makstes. Kui selleks on mõjuv põhjus, võib kohustatud isik nõuda, et tal võimaldataks anda ülalpidamist muul viisil.

Perekonnaseadus näeb ka ette elatise suuruse kindlaks määramise alused- ülalpidamise ulatus määratakse kindlaks lapse vajadustest ja tema tavalisest elulaadist lähtudes, kusjuures arvestada tuleb lapse kõiki eluvajadusi, sealhulgas tema võimete ja kalduvuste kohase hariduse ja kutsealase ettevalmistusega seotud kulusi, alaealise puhul ka tema kasvatamise kulusi.

Seega oluline on kindlaks teha lapse esmavajadused ning seejärel kindlaks teha, kas ja kuivõrd peab elatis olema lapse tavalisest elulaadist (asjaosaliste elujärg, perekonna standard) tulevalt lapse esmavajaduste rahuldamiseks vajalikust summast suurem.

Seadus lubab vanematel oma lapse ülalpidamise kohustuse täitmist omavahelisel kokkuleppel täpsustada ja määrata kindlaks, missugusel viisil ja kui pika ajavahemiku kaupa tuleb ülalpidamist anda.

Ülalpidamise andmist reguleeritakse sageli lepingute, sealhulgas notariaalsete lepingute abil.

Samas sellise kokkulepe sõlmimine ei välista ega piira seadusest tuleneva nõude esitamist, arvestades kokkuleppega ettenähtut. Nii võivad muudatused lapse abivajaduses või vanema võimaluste (varalise seisundi) muutumine viia ülalpidamise teistsuguse määramiseni.

Lepinguga ei saa vabastada ülalpidamise kohustusest ega loobuda ülalpidamisest tulevikuks.

Sagedaseim elatise maksmise kokkulepete notari juures vormistamise põhjus on soov võimaldada kohest sundtäitmist- võimalust elatise maksmise kohustuse rikkumisel pöörduda otse, ilma kohtus käimata, kohtutäituri poole, kes saaks hakata maksmata elatise nõuet võlgniku vara arvel täitma. Selline elatise maksja nõus olek peab olema üheselt määratletuna kirja pandud notariaalses dokumendis.

Hooldusõigus

Hooldusõiguse teostamise, so õigus hoolitseda lapse isiku eest (lapse kasvatamine, lapse järele valvamine, lapse viibimiskohta määramine ning lapse igakülgse heaolu eest muul viisil hoolitsemine) ja õigus hoolitseda lapse vara eest ning otsustada lapsega seotud asju, kaudu avaldub vanemate mõju lapsele lapse elu puudutavates küsimustes. Vanema õiguste ja kohustuste maht sõltub sellest, kas vanemale kuulub lapse suhtes hooldusõigus või mitte. Lapse sünni hetkel omavahel abielus olevatel vanematel on oma lapse suhtes ühine hooldusõigus. Kui vanemad ei ole lapse sünni hetkel omavahel abielus, on neil ühine hooldusõigus, kui nad isaduse omaksvõtu tahteavaldusi esitades ei ole

väljendanud oma soovi jätta vanema hooldusõigus vaid ühele vanematest.

Ühise hooldusõiguse korral otsustavad vanemad lapse elu puudutavaid küsimusi (nt lapse lühemaajaliste, sh puhkusereisil või lastelaagris viibimise üle või vanemate lahku elama asumise soovi korral lapse tulevase elukoha üle) ühiselt ning peavad ühe vanema lahusele korral lapse heaolu silmas pidades leppima kokku, kuidas korraldada lapse elu pärast vanemate lahkuminekut parimal viisil, sh kuidas toimub hooldusõiguse teostamine lahusele korral ning mil määral ja viisil osaleb lapse kasvatamises lapsest lahus elav vanem. Perekonnaseaduse alusel võib ühist hooldusõigust omav vanem, kelle juures laps teise vanema nõusolekul või kohtulahendi alusel alaliselt elab, üksi otsustada vaid lapse igapäevaelu (tavahooldamise) asju, mille all tuleb üldjuhul mõista sellise tavaotsustuse tegemist, mis esineb sageli ja mis lapse arengut püsivalt ei mõjuta.

Ühise hooldusõiguse puhul saab asjades, mida seaduse kohaselt peavad otsustama ühist hooldusõigust omavad vanemad ühiselt, ühele vanemale õiguse üksi s.o. ilma teise vanemata, otsustada anda üksnes

kohus, piirates vajadusel tema otsustusõiguse teostamist või pannes talle lisakohustusi. Seejuures peab kohus seda otsustust tehes lähtuma lapse huvidest, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi.

Seega lepinguga ei saa loobuda ega ära võtta hooldusõigust. Küll on võimalik ja vajalik hooldusõigust omavatel vanematel saavutada üksmeel lapse elu puudutavates küsimustes.

Suhtlemisõigus

Sõltumata hooldusõiguse kuuluvusest, peavad vanemad lahuselu korral kokku leppima ka selles, kuidas ja kui palju saab laps lahus elava vanemaga suhelda ning kuidas peab vanem oma suhtlemisõigust teostama ja -kohustust täitma.

See, kui detailselt vanema ja lapse suhtlemise kord kindlaks määratakse, sõltub poolte vastavatest ettepanekutest, soovidest ja tahtest. Seejuures peab suhtlemiskord tagama lahus elava vanema ja lapse suhtlemisõiguse määral, mis vastab lapse huvidele ja tagab lapsele lastekaitseaduse §-s 28 sätestatud õiguse säilitada ühest vanemast lahuselu korral isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga.

Kokkulepete vormistamisest

Perekonnaseaduse alusel vanema ja lapse vaheliste suhete suhtes sõlmitavate kokkulepete osas kehtib põhimõtteliselt vormivabadus, erand on elatise osas sundtäitmiselle allumise nõusolek, mis vajab notariaalset tõestamist. Kokkuleppe teatud vormis, sealhulgas notariaalses vormis vormistamise kohustus võib tuleneda ühe poole vastavast soovist või kui kokkuleppe saavutamise on seotud teise kokkuleppe sõlmimisega, millele seadus näeb ette teatud vorminõude, selle tehingu vorminõudest.

Kui ülalpidamisleping läheb kaugemale perekonnaseaduses ette nähtud ülalpidamise kohustuse täpsustamisest- näiteks kui lepinguga soovitakse maksete tegemise kohustus paika panna sõltumatuna lapse vajadustest ja tema tavalisest elulaadist, tuleb leping vormistada vähemalt kirjalikus vormis.

Kokkuleppe olemasolu tõendamise võimalikkuse eesmärgil võiks vorminõude puudumisel kokkuleppe olla vormistatud siiski vähemalt kirjalikus või elektroonilises vormis.

Lõpetuseks

Lapse ülalpidamise ja hooldusõiguse teostamise jätavad seadused vanemate õigusteks ja kohustusteks. Samas, lapse õiguste ja huvide tagamise tõttu seavad seadused siin ette piiranguid nii õiguste sisu kui teostamise viisi osas. Näiteks allub kokkulepe seadusest tuleneva ülalpidamise kohustuse täpsustamise kohta kohtu kontrollile, hooldusõiguse teostamise kokkuleppe mitte-saavutamisel saab üksnes kohus anda otsustusõiguse ühele vanemale ning kohus saab määrata kindlaks või täpsustada lapse ja vanema suhtlemiskorda.

Seadused näevad ka ette, et lapse elu puudutavates küsimustes peavad vanemad püüdma kokkuleppele jõuda. Ise kokkuleppele jõudes, on lahendus vanematele ka paremini vastuvõetav ja võimalus õigusrahu saabumiseks suur. Tänapäeval on välja kujunenud ka mitmeid läbirääkimiste toetamise ja mediatsiooni (lepitamise) vorme, mis aitavad asjaosaliste õigusi ja huve arvestavaid kokkuleppeid saavutada.

Markus Marri Jakoblev (6.a)

”Kes on isa” advokaadi pilgu läbi.

Helen Hääl,

advokaat

advokaadibüroo Concordia

Vanemate ja laste vastastikused õigused ja kohustused tulenevad laste põlvnemisest.

Lapse isa kindlakstegemine on eelduslikult iga sündinud lapse huvides, et lapsel oleks mõlemad vanemad, kes tema eest hoolitseks ja teda kasvataks.

Isaduse kindlakstegemine ja lapse sünnitunnistusele või sünniakti isa nime registreerimine on aluseks elatise nõude esitamisel. Kui lapse bioloogiline isa, kes on lapse eostanud, lapse sünniaktis isana ei kajastu, ei ole lapsel juriidilist õigust esitada ülalpidamismõuet ega isal juriidilist kohustust lapse ülalpidamises osaleda ning igakuist elatist tasuda.

Samas rõhutan ka seda, et isa kande olemasolu lapse sünniaktis mõjutab ka lapse hooldusõigust. Nii on mõlemal vanemal, kes on lapse sünniaktis vanematena registreeritud, lapse suhtes ühine hooldusõigus, mis tähendab võrdseid õiguseid ja kohustusi.

Selleks, et anda ülevaade isadusest, pean vajalikuks viidata perekonnaseaduse vastavatele sätetele ning seejärel kajastan asjakohast kohtupraktikat.

Vastavalt perekonnaseadusele on lapse isa mees, kes on lapse eostanud. Loetakse, et lapse on eostanud mees kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus, kes on isaduse omaks võtnud või kelle isaduse on tuvastanud kohus. Seadus reguleerib eraldi kunstliku viljastamise olukorda ning sätestab, et kohus ei tuvasta lapse isana doonorit, kelle seemnerakke on kasutatud kunstlikuks viljastamiseks.

Kuigi kehtib üldine eeldus, et abielus sündinud lapse isa on mees, kes on lapse emaga abielus, on elus siiski olukordi, kus poolte abielu on küll faktiliselt lõppenud, kuid jäänud juriidiliselt lahutamata ning laps eostatakse mehega, kellega lapse ema abielus ei ole. Taolise olukorra reguleerimiseks on seadusandja pakkunud välja lahenduse, mille kohaselt siiski lapse emaga abielus olevat meest ei loeta lapse isaks, kui ta ei ole last eostanud ja abikaasad on selle kohta perekonnaseisuasutusele esitanud ühise avalduse või teine mees on isaduse omaks võtnud.

Eelnevad sätted on äärmiselt olulised, kuivõrd ainuüksi lapse emaga abielus oleva mehe kandmine automaatselt lapse sünniakti isana on prak-

tikas tekitanud olukordi, kus lapse sünniakti on isana kantud mees, kes pole lapse bioloogiline vanem ning selleks, et olukord juriidiliselt korrigeerida ja lapse bioloogiline vanem isana sünniakti kanda, tuleks pooltel kohtusse pöörduda.

Isaduse omaksvõtt

Isaduse saab omaks võtta üksnes juhul, kui lapse põlvnemine isast ei ole seaduses sätestatud alusel kindlaks tehtud. Isaduse võib omaks võtta üksnes isiklikult. Isaduse tingimuslik või täht-ajaline omaksvõtt on tühine. Alaealine isik või piiratud teovõimega täisealine isik võib isaduse omaks võtta oma seadusliku esindaja nõusolekul. Kui lapse ema on alaealine või piiratud teovõimega täisealine isik, võib ta anda nõusoleku isaduse omaksvõtuks oma seadusliku esindaja nõusolekul.

Isaduse omaksvõtuks on vajalik lapse ema nõusolek. Kui lapse ema on surnud ja ta on enne surma isaduse omaksvõtuks nõusoleku andnud või kui laps on saanud täisealiseks, on isaduse omaksvõtuks vaja ka lapse nõusolekut. Alla 14-aastase lapse eest annab isaduse omaksvõtu nõusoleku

lapse seaduslik esindaja. Vähemalt 14-aastane laps võib seadusliku esindaja nõusolekul anda isiklikult isaduse omaksvõtu nõusoleku.

Kui emalt on vanema hooldusõigus täielikult ära võetud või ema on surnud ja ta ei ole enne surma isaduse omaksvõtuks nõusolekut andnud, ei saa isadust omaks võtta.

Isaduse vaidlustamine

Isaduse vaidlustamise õigus on mehel, kelle isadus on tuvastatud tulenevalt abielust lapse emaga või kes on isaduse omaks võtnud, samuti lapse emal ning lapsel. Ühe aasta jooksul lapse sünnist arvates võib isaduse vaidlustada ka mees, kes taotleb enda isaduse tuvastamist selle mehe asemel, kelle isadus on kindlaks tehtud tulenevalt abielust lapse emaga või kes on isaduse omaks võtnud. Kui lapse sünnist on möödunud rohkem kui aasta, võib enda isaduse tuvastamist taotlev mees vaidlustada teise mehe isaduse isana rahvastikuregistrisse kantud mehe ning lapse ema nõusolekul.

Viidatud nõusolekute puudumisel võib kohus lapse huve arvestades anda mõjuval põhjusel enda isaduse tuvastamist taotlevale mehele loa vaidlustada teise mehe isadus.

Lapse kaalukaid huve järgides võib valdkonna eest vastutav minister vaidlustada omaksvõtu teel tekkinud isaduse, kui on põhjendatud kahtlus, et laps ei põlvne isaduse omaks võtnud mehest.

Kui kohtuotsusega on tuvastatud, et laps ei põlvne sellest mehest, ei saa see mees isadust omaks võtta.

Isaduse vaidlustamise hagi võib esitada üksnes isiklikult.

Alaealise lapse nimel võib isaduse vaidlustada üksnes lapse seaduslik esindaja. Muu isadust vaidlustama õigustatud isik võib isaduse vaidlustada üksnes isiklikult ka juhul, kui tema teovõime on piiratud, vajamata selleks seadusliku esindaja nõusolekut.

ISADUSE VAIDLUSTAMISE TÄHTAEG

Isaduse võib kohtus vaidlustada ühe aasta jooksul arvates päevast, millal isadust vaidlustama õigustatud isikule on vaidlustamise aluseks olevad asjaolud teatavaks saanud. Eelnev tähendab, et seadusandja poolt on kehtestatud isaduse vaidlustamiseks ajaline piirang ning isikul, kes soovib isadust vaidlustada, tuleb kohtus tõendada, millal ja millistel asjaoludel tal tekkis kahtlus isaduse osas ning hagi tuleb esitada 1 aasta jooksul sellest päevast alates.

Peale aasta möödumist isaduse vaidlustamise aluseks olevast asjaolust teadasaamisest isaduse vaidlustamise hagiga enam kohtusse pöörduda ei saa.

Kui alaealise lapse seaduslik esindaja ei ole isadust õigel ajal vaidlustanud, võib laps oma põlvnemise isast täisealisena isiklikult vaidlustada. Sel juhul algab tähtaja kulgemine päevast, millal täisealiseks saanud lapsele on isaduse vaidlustamise aluseks olevad asjaolud teatavaks saanud, kuid mitte enne lapse täisealiseks saamist.

Kui mees, kelle isadus on tuvastatud tulenevalt abielust lapse emaga või kes on isaduse omaks võtnud, on surnud enne isaduse vaidlustamise tähtaja möödumist, võib tema pärija vaidlustada surnud mehe isaduse ühe aasta jooksul selle mehe surmast arvates.

Isaduse kohtulik tuvastamine

Isaduse tuvastab kohus, kui ühtki meest ei ole lapse isana kindlaks tehtud, samuti kui isadus on vaidlustatud ja kohus on tuvastanud, et laps ei põlvne mehest, kelle isadus vaidlustati.

Põlvnemise isast tuvastab kohus asjaolude alusel, mis võimaldavad eeldada, et laps põlvneb sellest mehest. Eostamisajaks loetakse ajavahemik kolmesajandast päevast kuni saja kaheksakümne esimese päevani enne lapse sündi. Kui on kindlaks tehtud, et laps on eostatud väljaspool nimetatud ajavahemikku, siis loetakse eostamisajaks see ajavahemik.

Isaduse tuvastamise või vaidlustamise otsustab kohus mehe hagi põhjal, mis on esitatud lapse vastu, või ema või lapse hagi põhjal, mis on esitatud mehe vastu.

Kui isik, kelle vastu oleks tulnud hagi esitada, on surnud, siis otsustab kohus hagita menetluses isaduse vaidlustamise või tuvastamise selle isiku avalduse põhjal, kes on õigustatud hagi esitama.

Seadusandja piirab isaduse vaidlustamist isiku poolt, kes taotleb enda lapse isana tuvastamist. Kui ülejäänud asjaosalised (ema, laps, ema abikaasa, kelle isadust eeldatakse) ei soovi isaduse vaidlustamise õigust kasutada, on kaheldav, kas enda isana tuvastamist taotleva mehe sekkumine juba olemasolevatesse perekonnasuhetesse vastab kõige paremini sotsiaalse perekonna ning lapse huvidele. Seetõttu võimaldab seadus oma isaduse tuvastamist taotleval mehel vaidlustada teise mehe isaduse vaidjuhul, kui lapse ema ning isana tuvastatud mees sellega nõustuvad. Mõjuval põhjusel ja lapse huve silmas pidades võib vaidlustamiseks loa anda ka kohus.

Seadus annab regionaalministrile pädevuse vaidlustada isadus avalikes huvides või lapse kaalukaid huve silmas pidades juhul, kui isaduse on

omaks võtnud mees, kelle isaduse suhtes esineb põhjendatud kahtlusi. Selle sätte eesmärk on takistada nn varjatud lapsendamisi, kus lapse ema annab nõusoleku tuvastada isana mees, kellest laps tegelikult ei põlvne.

Kohus saab tuvastada isaduse asjaolude alusel, millest saab järeelda, et laps põlvneb bioloogiliselt kindlasti või ülimalt suure tõenäosusega sellest mehest.

Kohus peab põlvnemise asjas selgitama asjaolusid seni, kuni tal on kindel siseveendumus selle kohta, et mees on või ei ole lapse isa, ning langetama vastavalt sellele otsuse.

NB! Kui sünniakti on isa juba märgitud, tuleb kõigepealt vaidlustada see isaduse kanne ja alles pärast kohtuotsuse jõustumist saab lahendada teisest mehest põlvnemise tuvastamise hagi. Sünniaktis isa vaidlustamise ja lapse põlvnemise tuvastamise hagide üheaegne läbivaatamine ei ole lubatud

Kohus ei saa tuvastada mehe isadust enne, kui on tuvastatud, et laps ei põlvne mehest, kes on lapse isana rahvastikuregistrisse kantud. Kohtul tuleb esmalt lahendada isaduse vaidlustamise nõue. Üldjuhul on otstarbekas lahendada rahvastikuregistrisse lapse isana kantud mehe isaduse vaidlustamise nõue eraldi teise mehe isaduse tuvastamise asjast, sest tegemist ei ole samaliigiliste ega sama isiku vastu esitatud nõuetega. Kui kohtule on esitatud mõlemad nõuded, tuleb vajadusel põlvnemise tuvastamise ja sellega seotud muude nõuete menetlemine peatada.

Kohtus on võimalik tuvastada isiku põlvnemist ka naisliini pidi.

Väidetava ema eluajal saab emadust (st naist, kes on lapse sünnitanud) tuvastada hagimenetluses. Pärast väidetava ema surma saab emadust tuvastada hagita menetluses.

Seadus võimaldab põlvnemise tuvastamist üksnes n-ö üheastmelisena, st võimaldab tuvastada üksnes isiku põlvnemist väidetavast surnud isast või emast, mitte aga vanavanemast, vana-vanavanemast jne.

Põlvnemisega tuvastatakse isikute sugulus ning vanemate ja laste õigused ja kohustused ning selle alusel tehakse kanne põlvnemise kohta ka rahvastikuregistrisse. Pärimisvaidluses saab siiski vaielda selle üle, kas isik on pärija tulenevalt lapsendamisest.

Isaduse tuvastamise hagi saab esitada eelkõige mees, kellel on huvi tuvastada, et ta on lapse isa, aga ka mees, kellel on soov tuvastada, et ta ei ole lapse bioloogiline vanem.

Lapse isast põlvnemise tuvastamine on tagasiulatuv kuni lapse sünnini, nagu seda on ka isast põlvnemise vaidlustamise tõttu lapse sünniakti kande ebaõigeks tunnistamine. Seega tuleb mees kohtus põlvnemise tuvastamise korral lugeda lapse isaks alates lapse sünnist.

Ülalpidamiskohustus ja isaduse vaidlustamine/tuvastamine

Kui isik oli elatisehagi menetlemise ajal lapse vanemana kantud lapse sünniakti, on tal lapse vanemana kohustus anda lapsele ülalpidamist. Isaduse omaksvõtt võib olla ebaõige, kuid see ei mõjutanud ega mõjuta elatisehagi menetluses põlvnemise kindlakstegemise kehtivust. Kui kohtuotsusega tuvastatakse, et laps ei põlvne isaduse omaksvõtnud vanemast, on see taga-

siulatuv kuni lapse sünnini. Samas ei saa vanema õiguste faktilist teostamist olematuks teha ja ka lapse sünniakti kannet ei saa muuta tagasiulatuvalt.

Siiski, sellise kohtuotsuse jõustumisel ei ole isikul, kelle kohta tehtud vanema kanne tunnistati ebaõigeks, kohustust lapsele elatist maksta.

Lapse vanemana sünniakti kantud isik peab andma lapsele ülalpidamist ka aja jooksul, millal menetletakse tema hagi vanema kande ebaõigeks tunnistamiseks. Järelikult võib teine vanem nõuda elatist lapsele kohtu kaudu ka aja eest, millal menetletakse vanema kande ebaõigeks tunnistamise hagi. Vanema kande ebaõigeks tunnistamise korral lõppeb küll kostja kohustus maksta lapsele elatist, kuid tal ei ole õigust tagasi nõuda makstud elatist.

Koos vanema kande ebaõigeks tunnistamise hagiga saab isik, kelle kohta on tehtud väidetavalt ebaõige vanema kanne lapse sünniakti, taotleda, et sama kohtuotsusega lõpetataks temalt elatise väljamõistmise sundtäitmise menetlus alates kohtuotsuse jõustumisest.

DNA test

Asjaolu, et laps on mehe bioloogiline järglane, saab tänapäeval kõige usaldusväärsemalt kindlaks teha molekulaargeneetilise uuringuga (DNA test). Olukorras, kus molekulaargeneetilise uuringu tegemine osutub võimatuks (mh nt mehe surma korral), saab tuvastada lapse põlvnemist ka muude asjaolude alusel, mis annavad piisavalt alust järeldada, et laps põlvneb sellest mehest. Eelkõige saab arvestada asjaolu, et lapse emal olid lapse oletatava eostamise ajal selle mehega intiimsuhted, aga ka kõiki muid asjaolusid, mis koosmõjus annavad alust piisavalt kindlalt järeldada, et laps põlvneb sellest mehest.

Isik peab seaduse (tsiviilkohtumenetluse seadustik) järgi taluma põlvnemise tuvastamiseks tehtavat ekspertiisi. Isik võib keelduda ekspertiisil osalemast ja proovi andmast üksnes juhul, kui see oleks talle meditsiiniliselt vastunäidustatud ja tekitaks tervisekahjustuse. Muudel juhtudel ei ole keeldumine õigustatud.

Isiku proovi andmisest korduvat õigustamatut keeldumist tuleb tõlgendada tema kahjuks, lugedes tõendatuks ekspertiisi taotlenud menetlusosalise väited asjaolude (põlvnemise) kohta, mille tõendamiseks ta ekspertiisi taotles. Selleks peab kohus ekspertiisi määrates isikut õigustamatu keeldumise tagajärgede eest hoiatama. Seega kui isik keeldub DNA testist, on alus kahelda, et testi tulemused tõestaksid tema isadust ning sellises olukorras saab lugeda isadus tuvastatuks.

**Eestis saab DNA testi teha
Eesti Kohtuekspertiisi
Instituudis**

www.ekei.ee.

DNA analüüsi põlvnemise tuvastamiseks saab tellida ka kohtuväliselt, osapoolte soovil või siis määrab ekspertiisi tegemist kohus kohtumäärusega. Ekspertiisi läbiviimiseks on vajalik, et kõik asjaosalised annavad proove ekspertiisiasutuses samaaegselt ehk nii ema, isa kui ka laps peavad samaaegselt viibima ekspertiisi tegemise juures. Protseduur on valutu - kõikidelt uuritavatelt isikutelt võetakse suust vatitampoonile süljeproovid.

Ekspertiisi tulemus on kas välistus (uuritud mees ei saa olla uuritud lapse bioloogiline isa) või kinnitus (uuritud mees saab olla uuritud lapse bioloogiline isa. Kinnitus väljendub isaduse tõenäosusena.

Kohtuväliselt tellitud uuringu korral peavad kõik isikud, kelle DNA-d uuritakse, olema sellest informeeritud ja selle uuringuga nõus.

Alaealise lapse mõlemad sünnitunnistusele kantud vanemad peavad olema uuringust teadlikud.

DNA-eraanalüüs maksab 57 EUR isiku kohta (st nii ema, isa kui laps peavad tasuma 57 eurot).

Vt lisa DNA info – tel. 663 6726 või dnainfo@ekei.ee.

Heti Toom

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite analüüs

Ene Ahas,

vandeadvokaat

advokaadibüroo Sirel & Partnerid

Lapse ja vanema vaheline suhe on kaitstud nii sise-riiklike- kui ka rahvusvaheliste õigusaktidega.

Tegemist ei ole üksnes perekonnaõigusest tuleneva subjektiivse õigusega, vaid inim-ja põhiõigusega, mis kuulub õiguse perekonnaelu kaitsele ning mille kaitse on tagatud EIÕK (Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon) artikliga 8 ja Eesti Vabariigi Põhiseaduse paragrahviga 26.

Tervikuna Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikat analüüsid esile tuua asjaolu, et üha enam on EIK võtnud menetlusse kohtuasju, mis kas otsesemalt või kaudsemalt on seondunud laste põhiõiguste kaitse tagamise vajadusega ka sellistes asjades kus laps ei ole otseselt menetlusosaliseks.

Näiteks on EIK mitmetel juhtudel kohtuasjades, mis on seondunud vanema väljasaatmisega riigist, osundanud vajadusele sellise otsuse tegemisel arvestada väljasaadetava laste õiguste ja huvidega ning kaaluda otsuse mõju juba preventatiivselt.

* * *

EIK on kohtuasjas M.P.E.V. jt vs Šveits, kohtuotsus 08.07.2014 esile toonud, et kohus peab vanema väljasaatmisel alati kaaluma ka lapse paremaid huve ja leidma tasakaalu erinevate huvide vahel.

Nimetatud kohtuasjas olid mees ja naine lahutatud mehe riigist väljasaatmise otsuse tegemise aja seisuga, kuid neil oli ühine laps. Siseriiklik kohus ei

arvestanud otsuse tegemisel, et “kui isa saadetak tagasi, siis väheneks lapsega suhtlemine drastiliselt. Šveitsi kohus ei käsitlenud üldse kaasust lapse parimate huvide kaitse aspektist. Isa ja lapse suhe on pereelu kaitsealane”.

* * *

Kohtuasjas Kaplan jt vs Norra, kohtuotsus 24.07.2014, andis EIK selgitusi immigrantide põhiõiguse koosseisus oleva pereelu kaitse küsimusega ning jõudis järeldusele, et autistliku lapse isa väljasaatmine ei ole demokraatlikus ühiskonnas vajalik.

Kohtuasi seondus pereisa riigist väljasaatmisega ja 5-aastase sisenemiskeelu kehtestamisega., millega kaasnes perest eraldamine. Kaebuse esitasid kõik perekonnaliikmed – vanemad ja nende kolm alaealist last. Ühel lastest oli diagnoositud autism. EIK selgitas kõnesolevas kohtulahendis, et välismaalasel ei ole EIÕK alusel õigust valida riiki elamiseks. Juhul kui aga immigratsiooniküsimused põimuvad perekonna kooselu võimal-

damise küsimusega, siis võib riigi kohustus võimaldada pereliikmetel riiki siseneda tuleneda konkreetse asja tehjoludest. Laste seisundit tuleb reeglina samastada vanemate seisundiga, sest vastasel korral võiksid vanemad ära kasutada lapsi riigis viibimise loa saamiseks. Reeglina ei ole isiku kodumaa meditsiinisüsteemi madalam tase asjaoluks, mis välistaks tema väljasaatmise. Kohtus leidis tuvastamist, et isa ja autistliku lapse vahel oli väljakujunenud turvaline kiindumussuhe. Laps oli seetõttu enam kiindunud isasse, isa juuresolek mõjus lapse arengule alati soodsalt. Pere lahutamine viieks aastaks ei olnud selliste erandlike asjaolude – ennekõike noorima lapse huvide tõttu proportsionaalne. EIK otsustas, et kaebaja väljasaatmine Norrast ning 5-aastase siseneamise keelu seadmine ei olnud kooskõlas EIÕK artikliga 8. Mitevaralise kahju hüvitamiseks määras EIK 12 000 eurot ning kulude katteks 8 000 eurot.

Kõige enam on EIK oma lahendites juhtinud riikide tähelepanu vajadusele tagada kõigile isikutele riigisiselt tõhusate õiguskaitsevahendite olemasolu ning kättesaadavus. Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks tuleneb EIÕK artiklist 13.

Iseäranis on rõhutatud seda, et kohtumenetluse aeg ei määraks lapsega seotud õiguslikke küsimusi.

Kohtuasjas Strömblad vs Rootsi, kohtuotsus 05.04.2012 avaldas EIK, et “Lapsevanemate omavahelise koostöö puudumine ei ole vabandav asjaolu riigipoolsete kohustuste mittetäitmiseks.

Riigi hoolsuskohustus lapsega seotud vaidluste kiirel lahendamisel peab välistama selle, et aeg de facto määrab õiguslikke küsimusi. Selles mõttes kattub artikli 8 kaitseala menetluslik kohustus artikli 6 lg-st 1 tuleneva riigi kohustusega tagada isiku tsiviilõiguste ja kohustuste üle otsustamine mõistliku aja kestel.“

* * *

Kohtuasjas Drenk vs Tšehhi Vabariik, kohtuotsus 04.09.2014, on rõhutatud vanema enda kohustust kasutada enne EIK pöördumist ära kõik seaduses ettenähtud õiguskaitsevahendid oma õiguse realiseerimiseks. Seejuures, ei ole lapsevanemal õigust nõuda lapsele kahjuliku meetme kohaldamist suhtlemisõiguse realiseerimiseks. Kõnesolevas kohtuasjas selgitas EIK, et „Kohtutel tuleb tasakaalustada pereasjades

vanemate ja laste huve, kusjuures lapse huvid on ülimuslikud.

Siseriiklikel võimuorganitel on otsene teave asjaosaliste ja asjaolude kohta ning seetõttu on riikidel avar hindamisruum hooldusküsimuste otsustamisel. Hindamisruum aheneb siis, kui vanema ja lapse suhetes kohaldatakse sellist meedet, mis võib viia suhte katkemiseni.

* * *

Kohtulahendiga soovitud tulemuse mittesaavutamise ei tähenda tõhusa kohtuliku õiguskaitsevahendi puudumist (kohtuasjas Nicolò Santilli vs Itaalia, kohtuotsus 17.12.2013).

* * *

Kohtuasjas Chabrowski vs Ukraina, kohtuotsus 17.01.2013 juhtis EIK tähelepanu sellele, et ametivõimude tegevus ka lapseröövi asjades lapse tagastamisel teise riiki ei tohi jääda formaalseks. Samas rõhutades, et lapse parimate huvide põhimõte

on ülimusliku tähendusega ka Haagi lapseröövi konventsiooni kontekstis.

Selles kohtuasjas heitis kaebaja ette, et kuigi oli olemas kohtuotsus lapse väljaandmise kohta, siis kaebaja väidete kohaselt ei tegutsenud ametivõimud hoolsalt ja tegeliku sooviga kohtuotsust täita, sest laps koos emaga elasid Ukrainas avalikult ning laps käis koolis. EIK selgitas antud kohtuasjas, et ametivõimude kohustus tagada lapse kooselu vanemaga ei ole absoluutse iseloomuga, sest juhul kui laps on elanud teise vanema juures, võib osutada vajalikuks astuda ettevalmistavaid samme lapse andmiseks vanemale, kelle juurde kohus on ta määranud. Ametivõimudel tuleb tegutseda kiiresti selleks, et vältida ajafaktori mõju lahus elavate vanema ja lapse suhetele. EIK otsustas, et ametivõimude tegevus oli formalistlik ning puudus tegevuste kooskõlastamine. Valitsus ei osundanud tõhusatele õiguskaitsevahenditele, mida kaebajal oleks tulnud kasutada kohtutäiturite tegevuse vastu. EIK-i hinnangul ei olnud ametivõimude tegevus kohane ning asjas oli artikli 8 rikkumine.

Vastukaaluks kiire tegutsemiskohustusele lapsega seotud asjades on EIK väga paljudel juhtudel rõhutanud aga ka seda, et kohustus tagada vanema suhtlemine lastega ei ole suunatud tulemusele, vaid mõistlike meetmete kohaldamisele. Nii on EIK kohtuasjas Krasicki vs Poola, kohtuotsus 15.04.2014 avaldanud, et EIK on korduvalt rõhutanud, et lastega seotud asjades on laste huvid primaarsed ja ülimuslikud vanemate huvide ees. Vanemal ei ole õigust taotleda lapsele kahjulike meetmete kohaldamist.

Ametivõimude kohustus toetada lapse ja lahuselava vanema suhtlemist ei ole suunatud lõpptulemusele, vaid sobivate meetmete kohaldamisele, mis arvestavad ka lapse huve. Viivitused sobivate meetmete kohaldamisel võivad viia selleni, et aeg määrab de facto peresuhete iseloomu. EIK-il tuli seetõttu hinnata, kas Poola ametivõimud astusid kõik mõistlikud sammud kaebaja suhtlemise tagamiseks tema lastega.

* * *

Külastusõiguse puhul on EIK korduvalt rõhutanud vajadust lapsest lahus elaval vanemal käituda heauskselt külastusõiguse realiseerimiseks.

Kohtuasjas Dumitru Carstoiu vs Rumeenia, otsus avalduse vastuvõetavuse kohta 07.05.2013 oli tegemist olukorraga, kus kaebaja lahutas abielu ühise lapse (sündinud 2005. a) emast 2006. a ning kohus määras lapse elama ema juurde. Kaebajale anti külastusõigus. Vanematevahelised suhted teravnesid ning lapse ema tegi takistusi kaebaja külastusõiguse realiseerumiseks. Mõlemad vanemad esitasid teise vastu kriminaalkaebusi ning prokurör määras kummalegi rahatrahve. Kuigi kaebaja pöördus korduvalt siseriiklike kohtute poolt külastusõiguse tingimuste muutmiseks või lapse andmiseks tema juurde elama, jäi enamik taotlusi rahuldamata. Kohus määras täiendavalt õiguse pojaga telefoni teel suhtlemiseks. Kaebaja osales kohtu määratud kohtumistel sotsiaaltöötajaga vanematevaheliste suhete parandamiseks. Avaldus EIK-ile oli konventsiooni artikli 8 rikkumise tuvastamiseks külastusõigus takistas isa-poja suhete kujunemist ning

ametivõimude passiivsus ei võimaldanud tal säilitada normaalseid suhteid oma pojaga. EIK selgitas kohtulahendis, et “lepinguosalistel riikidel on kohustus toetada vanemate ja laste suhete taastumist vaatamata sellele, et lapse vanematel on omavaheline konflikt. Selline kohustus ei ole absoluutse iseloomuga ning eeldab kõigi osapoolte koostööd. Jõu kasutamine külastusõiguse realiseerimiseks peab olema piiratud ning arvestama lapse huve. Ametivõimude tegevust tuleb hinnata aspektist, kas nad astusid kõiki mõistlikke samme konkreetses olukorras lapse ja vanema suhtlemise tagamiseks. Tegutseda tuleb kiiresti, sest aja kulgedes võivad suhted kahjustuda. Vanema käitumine on üheks asjaoluks artikli 8 riive hindamisel. EIK-i ülesanne ei ole asendada siseriiklike kohtute järeldusi. Kuivõrd kohtud andsid kaebajale täiendavalt üksnes õiguse pojaga suhtlemiseks telefoni teel, siis ei olnud EIK-il alust lugeda külastusõiguse ulatust ebamõistlikuks. Kohus tunnustas kaebaja osalemist sotsiaaltöötajaga kohtumistel. Samas ei palunud kaebaja kohtutäituril tagada külastusõiguse realiseerumist. Kaebaja oli kohtutäituri pädevusest teadlik, sest palus viimasel toimetada oma endisele abikaasale

erinevaid õigusdokumente. Kaebaja valis enda õiguste kaitseks kaebamise prokurörile endise abikaasa tegevuse peale, millel puudus otsene mõju kaebaja peamise eesmärgi – lapse külastusõiguse - realiseerumise saavutamiseks.

* * *

Jõu kasutamise lähte eeldustest suhtlusõiguse tagamisel on EIK selgitanud ka kohtuasjas Lombardo vs Itaalia, kohtuotsus 29.01.2013. EIK asus selles kohtuasjas seisukohale, et lepinguosalisel riigil on kohustus tagada vanema ja lapse suhtlusvõimalus ka vanematevahelise konflikti korral. Vajadusel tuleb kohaldada ettevalmistavaid meetmeid. Ametivõimudel tuleb tegutseda kiiresti, välistamaks ajafaktori mõju vanema ja lapse suhetele. Jõu kasutamine külastusõiguse teostamiseks on äärmuslik ja erandlik meede. Jõu kasutamise otsustamisel tuleb arvestada sellega, et artiklist 8 ei tulene lapsevanemale õigust nõuda külastusõiguse teostamist lapse tervisliku seisundi kahjustamise hinnaga.

EIK osundas ametivõimude passiivsusele. Kohtud üksnes märkisid lapse ema vastutegutsemist külastusõigusele ning andsid välja uusi määrusi külastusõiguse teostamiseks. Ametivõimud oleksid pidanud kasutama psühholoogilist nõustamist kõigile asjaosalistele selleks, et kaebajal oleks võimalik oma õigusi teostada last mittetraumeerival viisil. Ametivõimude passiivsuse tõttu oli asjas artikli 8 rikkumine.

* * *

Vajadusele suunata vanemad konflikti olukorras psühholoogilisele nõustamisele või sotsiaaltöötaja juurde on viidanud EIK ka varasemalt kohtuasjas Pascal vs Rumeenia, kohtuotsus 17.04.2012. EIK rõhutas selles kohtuasjas oma varasemale kohtupraktikale toetudes järgnevaid põhimõtteid. Riigi kohustus lapsega suhtlemisõiguse tagamisel on menetlusliku iseloomuga ning ei ole suunatud tulemusele. Riigilt eeldatakse mõistlike sammude astumist külastusõiguse tagamiseks, kusjuures primaarseks vahendite valikul on lapse huvid – need võivad prevaleerida

vanema õiguste üle. EIK leidis, et ametivõimud ei ületanud hindamisruumi.

Suhted avaldaja ja endise abikaasa vahel olid väga pingestatud, sest avaldaja esitas üle 100 avalduse kriminaalasjade algatamiseks. Laps ei soovinud isaga suhelda. Ametivõimud määrasid emale küll rahatrahve, kuid need ei olnud ülemäära suured. Vastupidisel juhul aga võinuks sattuda ohtu lapse heaolu. Avaldaja oleks võinud kujunenud delikaatses olukorras paluda sotsiaaltöötajate abi või psühholoogi ekkumist, kuid ta ei teinud seda. Nende asjaolude kogumis leidis EIK, et asjas puudus artikli 8 riive.

* * *

Lapse eraldamisel perest on EIK kohtuasjas X. vs Sloveenia, kohtuotsus 28.06.2012 selgitanud, et lapse eemaldamine vanematest peab reeglina olema nii lühiajaline kui praktiliselt vajalik. Laste äravõtmine vanematelt peab reeglina olema ajutise iseloomuga ning ametivõimudel on jätkuv kohustus tagada pereliikmete ühinemine ja peresidemete taastamine.

See kohustus laieneb nii täitev- kui kohtuvõimule. Alati on kohtutel kohustus lastega seotud asjade kiireks lahendamiseks, sest vastasel juhul määrab aeg õiguslikke küsimusi.

* * *

Ka kohtuasjas T. vs Tšehhi Vabariik, kohtuotsus 17.07.2014 rõhutas EIK, et ainult väga erandlikel asjaoludel on lubatud vanema ja lapse suhete katkestamine. Riigi negatiivsed ja positiivsed kohustused vastavas kontekstis ei ole selgelt eristatavad, kuid mõlemal juhul on vajalik saavutada mõistlik tasakaal võistlevate huvide vahel.

Kui laps võetakse vanemalt ära, siis tuleb väga sügavalt kaaluda sellise meetme vajalikkust, sest sellega võib kaasneda vanema ja lapse suhte püsiv katkemine. EIK analüüsis asja tehioolusid ning leidis, et ametivõimud tegutsesid lapse parimates huvides. Laps peaaegu ei tundunud kaebajat ning tema paigutamine hooldusasutusse lähtus vajadusest tagada talle turvaline keskkond. Seetõttu ei olnud asjas artikli rikkumist seoses lapse paigutamisega hooldusasut-

tusse. EIK juhtis tähelepanu sellele, et riigi positiivne kohustus lapse ja vanema suhete tugevdamiseks seisneb ka nõustamises ja muudes meetmetes, mille eesmärk on viia vanema ja lapse kooselamiseni.

* * *

Üldjuhul on ka EIK rõhutanud, et lapse parimates huvides on suhete säilimine bioloogilise perekonnaga. Kohtuasjas J. jt vs Soome, otsus avalduse vastuvõetavuse kohta 12.02.2013. selgitas EIK, et laste ja vanemate suhetesse vahelesegamine on vajalik demokraatlikus ühiskonnas siis, kui ametivõimudel on selleks mõjuvad ja piisavad põhjused ning otsustusprotsessis on kaalutud kõigi osapoolte huve.

Lapse parimad huvid on alati primaarsed. Lapse parimates huvides on esiteks sidemete säilimine bioloogilise perekonnaga – v.a juhul, kui vastupidiseks on erilised põhjused; ning teiseks üleskasvamine turvalises keskkonnas. Juhul kui peresidemete säilimine oleks lapsele kahjulik, ei ole vanemal artikli 8 alusel

õigust nõuda selliste sidemete säilimist. Siseriiklikul kohtul tuleb lapse parimate huvide väljaselgitamisel lähtuda muuhulgas lapse vanusest, küpsusest ja soovidest. Ametivõimudel on avar hindamisruum piiramaks ajutiselt lapse suhtlust Vanematega ning tagamaks lapsele ajutiselt alternatiivset hoolekannet. Hindamisruum on kitsas selliste meetmete kohaldamisel, mis täiendavalt piiraksid lapse ja vanema suhtlust.

Peresuhetega seotud otsuste tegemisel tuleb kohtul muuhulgas arvestada faktilisi, emotsionaalseid, psühholoogilisi, materiaalseid ja meditsiinilisi asjaolusid. Lapse ajutisel äravõtmisel tuleb eeldada, et laps saaks peatselt uuesti kasvada oma esialgses perekonnas.

Kohtuasjast Vojnity vs Ungari, kohtuotsus 12.02.2013 tuleneb, et vanema usutunnistuse tõttu lapsega suhtlemise piiramist saab lugeda diksrimineerimiseks.

Diskrimineerimise keeld tuleneb EIÕK artiklist 14. Kaebaja lahutas abielu 2000. a ning noorem poeg määrati ema juurde elama. Kahel korral keeldusid Ungari kohtud lahendamast kaebaja taotlust poja külastusõiguse otsustamiseks põhjendusega, et kaebaja kuulub Kristuse usutunnistajate kogudusse (*Congregatio pro Doctrina Fidei*) ning temaga suhtlemine avaldab lapsele ebasoovitavat mõju. EIK leidis, et Vanema suhtes lapsega on artikli 8 kaitsealas. Isikute erinevaks kohtlemiseks peab olema objektiivne ja mõjuv põhjendus – vastasel korral on erinev kohtlemine diskrimineerimine. Kaebaja erinevaks kohtlemiseks oli seaduslik alus ning sellel oli legitiimne eesmärk – lapse parimate huvide kaitse isiksuse kujunemisel. Seetõttu tuli selgitada, kas peresuhete piiramine oli proportsionaalne.

* * *

Lapseröövi asjades on EIK kohtuasjas X. vs Läti, Suurkoja otsus 26.11.2013 täpsustanud suuniseid kohtutele Haagi lapseröövi konventsiooni kohaldamisel perekonna olukorra analüüsi ulatuse osas. Alati tuleb arvestada lapse paremaid huve ning tuleb käsitleda laia küsimuste ringi, sh emotsionaalseid, psühholoogilisi, majanduslikke ja meditsiinilisi aspekte. Alati on vajalik peresituatsiooni süvaanalüüs ning kaasata asja otsustamisesse ka seotud isikud selleks, et nende huve tasakaalustada.

Erinevaid rahvusvahelisi õigusakte tuleb kohaldada harmooniliselt ning välistada lepinguliste kohustuste konflikti. Eksisteerib rahvusvaheline konsensus eelistamaks perekonflikti olukorras lapse huve – lapse huvid on erinev mõiste vanemate huvidest. Lapse huvide arvestamisel annab Haagi lapseröövi konventsioon võimaluse kohaldada erandlikku lähenemist – keelduda lapse tagastamisest – teatud aja möödumise või tagasisaatmisel kõrgendatud riski korral (vastavalt konventsiooni artiklid 12 ja 13 „b“). EIK ei asenda siseriiklike kohtute järeldusi, vaid uurib seda, kas siseriiklikud otsused kaitsevad lapse huve.

Kohtuasjas Raw jt vs Prantsusmaa, kohtuotsus 07.03.2013 rõhutas EIK, et siseriiklikel kohtutel on kohustus uurida väga tähelepanelikult väiteid last ohustava kõrgendatud riski kohta tagasisaatmisel – selline uurimine ilmneb kohtuotsuse põhjendustest, ning samuti on kohtutel kohustus veenduda, et lapse huvid on sihtriigis kaitsitud. Suurkoja arvates oli kokk sobimatu lapse parimate huvide kaitse eeldusega ringkonnakohtu keeldumine võtta tõendina vastu psühholoogi ekspertarvamus, et lapse lahutamine emast põhjustab talle sügava trauma.

Ringkonnakohtu käsitus sellest, et niisugune arvamus on seotud hooldeõiguse küsimuse ning mitte lapse elukoha otsustamisega, ei olnud õige. Kohtul tulnuks ka süveneda küsimusse, kas lapse emal on võimalik temaga koos Austraaliasse reisida. Haagi lapseröövi konventsioonist tulenev lühikene tähtaeg ei kaalu üles kohustust sellist küsimuste hindamiseks. Seetõttu nõustus Suurkoda kohtukojaga, et Läti rikkus artiklist 8 tulenevat menetluslikku kohustust kaebaja pereelu kaitsmisel.

Kokkuvõttes aga tuleneb ka EIK praktikast, et lapse huvid on prioriteetsed peresuhete reguleerimisel.

Kohtuasjas Buchs vs Šveits, kohtuotsus 27.05.2014 avaldas veelkord EIK, et EIK ei asenda enda hinnangutega siseriiklike kohtute hinnanguid. Riikidel on avar hindamisruum peresuhete otsustamisel, kuid laste huvid on alati prioriteetsed.

Kohtuasjas P.K. vs Poola, kohtuotsus 10.06.2014 rõhutas EIK täiendavalt, et kohustus tagada vanema ja lapse suhtlus ei seisne tulemuse saavutamises, vaid meetmete hoolsas kohaldamises. Artikkel 8 kaitseb isiku era- ja pereelu puutumatus ametivõimude omavolilise sekku mise vastu.

Sellel sättel on ka positiivse kohustuse aspekt, st ametivõimudel tuleb tagada kohaste meetmetega pereelu kaitse.

Lapsevanemal ei ole õigust nõuda last kahjustavate meetmete kohaldamist. Ametivõimude kohustus tagada vanema suhtlus lapsega ei ole absoluutne. Tegemist on hoolsale menetlusele ning mitte lõpptulemusele suunatud kohustusega.

* * *

Kohtuasjas Gobec vs Sloveenia, kohtuotsus 03.10.2013, asus EIK seisukohale, et kohtutel tuleb arvestada teismelise lapse valmidust lahuselava vanemaga suhtlemiseks.

Kaebaja tütar elas pärast kaebaja ja abikaasa abielulahutust ema juures. Kohus ei määranud kaebaja ja lapse külastuse korraldust, sest kaebaja ja tema endine abikaasa olid selles ise kokku leppinud. Kuivõrd laps hakkas isa võõristama, siis palus kaebaja kohtutel määrata külastuste ajagraafik, kuid kohtud keeldusid tema taotlust rahuldamast. EIK rõhutas, et EIÕK artiklist 8 ei tulene vanemale õigust selliste meetmete kohaldamiseks, mis võiksid olla kahjulikud lapse arengule. Kui väikeste laste puhul tuleb ametivõimudel endil otsustada lapse parimate

huvide üle, siis lapse kasvades on ta suuteline ise oma seisukohti kujundama ja kohtutel tuleb lapse arvamust kuulata. Kaebaja laps oli lahutuse ajal juba 10-aastane ning koges lahutuse raskeid külgi. Laps ei soovinud isaga suhelda ning see oli EIK-i arvates piisavaks aluseks ametivõimudele kohtulikust sekkumisest keeldumisel. Kaebaja taotlusel üritas sotsiaalamet leevendada lapse vastumeelsust isaga suhtlemiseks, kuid sellel ei olnud tagajärgi. Ametivõimud astusid EIK-i arvates kõik mõistlikud sammud kaebaja suhtlemise tagamiseks eraldi elava lapsega. Kaebajale oli tagatud juurdepääs kohtumenetlusele ning puudus igasugune alus väita diskrimineerimist.

* * *

Lapse parimate huvide kohta leiab EIK poolsed selgitused kohtuasjast M. R. ja L. R. vs Eesti, otsus avalduse vastuvõetavuse kohta 15.05.2012. EIK tegi selles kohtuasjas detailse ülevaate õiguskäsitlusest seoses lapseröövi asjadega, tuues välja järgmised põhimõtted:

KONVENTSIOONI EI SAA TÕLGENDADA VAAKUMIS, VAID KOOSMÕJUS 1969. A VIINI LEPINGUTE KONVENTSIOONIGA:

- 1) Konventsiooni artiklist 8 tulenevat kohustust vanemate ja laste kooselu tagamiseks asjades tuleb tõlgendada koosmõjus Haagi lapseröövi konventsiooni ja 1989. a Laste õiguste konventsiooniga;
- 2) EIKi pädevuses on hinnata, kas siseriiklikud kohtud on taganud konventsiooni artiklis 8 sätestatud põhimõtteid;
- 3) Otsustav on õiglase tasakaalu tagamine vastandlike huvide vahel (vanemad, laps, avalik kord);
- 4) Lapse parimate huvide mõistel on kaks aspekti: säilitada suhted perekonnaga, v.a kui see on tõendite alusel ilmselgelt ebasoovitav; ning kasvada isiklikku arengut soodustavas keskkonnas;
- 5) Lapse tagastamine Haagi konventsiooni alusel ei ole automaatne;
- 6) Siseriiklikel kohtutel on lähedasem kontakt asjaosalistega;
- 7) EIKi ülesanne on selgitada, ka siseriiklikud kohtud on viinud läbi süvaanalüüsi perekonna tervikolukorra kohta, käsitledes muuhulgas asjaga seotud faktilisi, emotsionaalseid, majanduslikke ja meditsiinilisi aspekte.

Jüri Arrak 14.a

SUHTLUSÕIGUS

Helen Tomberg

advokaat

Lapse loomulik kasvukeskkond on perekond ja kõige õnnelikumad öeldakse olevat need lapsed, kellel on võimalik kasvada peres, kus elavad koos lastega neid armastavad isa ja ema. Kui aga elu ema ja isa lahku viib ja laps jääb igapäevaselt elama ühe vanema juurde, on lapsele raskeim see, kui tema kontakt teise vanemaga nõrgeneb või hoopis kaob.

Lapsel ei ole võimu valida, kas vanemad, keda mõlemat ta väga armastab, jäävad kokku või lähevad lahku, see otsus tehakse tavaliselt tema arvamusel sõltumatult. Targad on need vanemad, kes mõistavad, et teisest vanemast kaugenemine on lapsele valus ja toetavad igati lapse lähedussuhte säilimist teise vanemaga.

Lähedussuhe eraldielava vanemaga on iga lapse õigus. ÜRO peaassamblee poolt vastu võetud Lapse õiguste Konventsiooni, millega Eesti on ühinenud 1991. aastal, artikkel 9 p.3 sätestab, et osalisriigid austavad vanemast lahutatud lapse õigust säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt vanemaga. Sama sätestab meil praegu kehtiv lastekaitse seadus, et lapsel, kes on lahutatud ühest või mõlemast vanemast, on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga. Lastekaitse seadus ütleb ka, et lapsel, kelle vanemad elavad eri riikides, on õigus isiklikele kontaktidele ja suhetele mõlema vanemaga.

Siseriiklikult reguleerib lapsega suhtlemise õigust meie perekonnaseaduse § 143.

Selle järgi on lapsel õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga, samuti on mõlemal vanemal õigus suhelda lapsega. Ehkki vanematel on reeglina lapse suhtes ühine hooldusõigus, s.t. võrdsed õigused ja kohustused lapse suhtes, ei tähenda see lahuselu korral vanematele võrdset võimalust veeta lapsega aega, sest eraldi elamine paratamatult vähendab eraldielava vanema võimalusi olla koos lapsega. Küll aga on kummalgi vanemal keelatud tegevus, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist. Seega on lapsest tõeliselt hoolivad vanemad mõistvad ja suudavad oma erimeelsusi alla surudes leppida omavahel kokku, millal ja kuidas saab laps teise vanemaga suhelda ja koos olla.

Kui vanemad omavahel sellist kokkulepet leida ei suuda, on vanemal soovitatav pöörduda abi saamiseks lapse elukohajärgse eestkostetasutuse (linnaosavalitsuse, vallavalitsuse) lastekaitse spetsialisti poole.

Erialase ettevalmistusega lastekaitse spetsialistid võivad olla väga osavad ja tulemuslikud vanemate lepitamises eesmärgiga saavutada lapsele kõige sobivam suhtlemiskord eraldielava vanemaga. Tihti õnnestub lastekaitsetöötajatel võtta maha suuremad pinged ja leevendada vanema hirmu või usaldamatust teise vanema suhtes, mis võib anda hea aluse järgneva koostööks vanemate vahel. Kui aga lastekaitsetöötaja juures kokkuleppe saavutamine ei õnnestu või vanem sealt abi ei otsi, saab vanem pöörduda suhtluskorra määramiseks kohtu poole.

Kõiki lapse suhtlusõiguse küsimusi läbi vaadates lähtuvad kohtud ennekõike lapse huvist, arvestades ka asjaomaste isikute õigustatud huve. Vaidlusele lahenduse otsimise käigus osutavad kaasabi lapse elukohajärgne lastekaitsetöötaja ning lapsele menetluse ajaks riigi kulul määrav advokaat, kelle arvamus kohus küsib. Samuti kuulatakse kohtuniku poolt ära laps.

10-aastane ja vanem laps tuleb kohtunikul alati ära kuulata, kuid parema tulemuse saamiseks on kohtunikul õigus ära kuulata ka noorem laps, kui lapse arusaamisvõime seda lubab. Selline mitmepoolne lapse huvi väljaselgitamine peaks viima tasakaalustatud otsuseni, kuidas, kus ja millal on kõige parem eraldi elaval vanemal suhelda ja veeta lapsega. Ilmselgelt on menetlusosalistele nende heade suhete säilitamiseks parim otsida kokkulepet omavahel, kui see aga ei õnnestu, määrab eraldielava vanema ja lapse suhtluskorra kohtunik oma määrusega.

Suhtluskorda määrates arvestab kohus ennekõike lapse vanust, tema tavapärast päevakava, samuti vanemate tegelikke võimalusi lapsega koos veeta. Väikelaste (sõimelaste) puhul eelistavad lastepsühholoogid lühemaajalisi kohtumisi, mis toimuksid tihedamini (mõnetunnised kohtumised mõned korrad nädalas). Lasteaialaste ja koolilaste puhul eelistatakse pikema vältusega kohtumisi, kuid harvemini. Tavapäraseim ongi graafik, kus laps veedab vanemaga iga teise nädalavahetuse, vahel lisandub sellele ka nädalasisene päev sellel nädalal, kui laps nädalavahetusel eraldielava vanema juurde

ei lähe. Samuti reguleeritakse lapse viibimine ühe või teise vanema juures pühade ja puhkuste ajal, suuremate laste puhul ka koolivaheaegadel. Kui vanemate vahelised suhted on väga konfliktsed (aga kohtuvaidlused tekivadki just konfliktsete suhete foonil), reguleerib kohus suhtluskorra täpsemini – määratud saab seegi, mis kell ja kus peab toimuma lapse üleandmine, kes peab korraldama lapse toomise-viimise.

Kindlasti arvestab kohus suhtluskorramääramisel vanemate tööajaga. Riigikohus on korduvalt juhtinud tähelepanu, et kohtuliku suhtluskorra määramise eesmärgiks on võimaldada vanemal ja lapsel vabalt suhelda, seetõttu ei tohi määrata suhtlusaegu ajale, kui on ette teada, et vanem näiteks viibib tööl.

Vahel on, eriti mitteregulaarse graafikuga töötamise korral, suhtluskorra määramine keerukas, kuid leida tuleb nii maksimaalselt lihtne graafik kui asjaolusid arvestades võimalik. Seda ka selleks, et lapsel endal oleks võimalik teada, millal ta järgmine kord teist vanemat näeb.

Lapsel on õigus suhelda oma vanematega ka siis, kui vanemad elavad eri riikides. Praktiline elu seab siingi oma nii ajalised kui finantsilised piirid, enim reguleeritakse sellised olukorrad pikemate puhkustega. Iganädalane suhtlemine reguleeritakse tavaliselt Skype-vestluste vms. teel. Konkreetsetest asjaoludest tulenevalt on kohtud reguleerinud eri riikides elavate vanemate puhul ka seda, kes millised lapse reisimisest tekkivad kulud katab.

Tegelikult ei ole lapsega suhtlemine mitte üksnes vanema õigus, vaid ka kohustus. See tuleneb meie perekonnaseaduse § 143 lg 1 teisest lausest, mis ütleb, et mõlemal vanemal on kohustus ja õigus suhelda lapsega isiklikult.

See tähendab, et kui vanemad on suhtluskorras kokku leppinud, on eraldielaval vanemal kohustus kokkulepitud päeval laps võtta, või kui suhtluskorra määrab kohus, tekib eraldielaval vanemal kohtumäärusest kohustus laps võtta (Riigikohuttsiteerides: kohtulahendist peab selgelt tulenema, millal ja kui tihti peab eraldielav vanem tagama lapsele võimaluse temaga koos aega veeta).

Praktikas on tulnud ette ka vajadust vanema suhtlusõiguse piiramiseks. Suhtlusõigust piirata võib ainult kohus ja ainult lapse huvides. Suhtlusõiguse piiramine võib olla põhjendatud siis, kui vanemaga suhtlemine oleks lapsele ohtlik (näiteks vanema alkoholi- või narkootiliste ainete sõltuvuse tõttu, vägivaldsuse tõttu, lapse õiguste ja huvide muude rikkumiste tõttu). Ka võib kohus määrata, et laps suhtleb vanemaga ainult kontrollitud keskkonnas sobiva kolmanda isiku juuresolekul (tavaliselt lastekaitsetöötaja või muu pädev isik).

Haruldased ei ole olukorrad, kus mingil põhjusel on lapse ja eraldielava vanema lähedussuhe katkenud, vanem ei ole last pikema aja jooksul näinud ja laps on vanemast võõrdunud.

Juhul, kui puuduvad etteheited vanemale tema ohtlikkuse kohta, ei ole lähedussuhte puudumine kohtule põhjuseks lapse ja vanema suhtluskord üldse määramata jätta. Sellistel puhkudel nähakse ette järk-järguline vanema ja lapse suhte taastamine tavaliselt kolmandate isikute (lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, lastepsühholoog) osavõtul.

Praktika näitab, et sellistes olukordades on väga oluline vanemate vastastikune heatahtlikkus, koostöö ja hea nõu kuulda võtmine, kuidas lapsest tulevaid signaale paremini märgata ja neist aru saada. Sellises olukorras saavad kaasa aidata teiste hulgas perelepitajad, kelle ülesandeks on juhendada vanemaid lapse huvides koostööle ja vahendada kokkuleppele jõudmist. Perelepituse läbimise võib kohtumenetluses käigus kohus vanematele ka kohustuslikuks teha.

Lastekaitseseadus sätestab lapse õiguse kontaktile lähedaste sugulastega, m.h. vanavanematega. Paraku on vanemate vaenulike suhete korral vahel laps jäetud ilma ka suhtlemisest vanavanematega. Meie seadus ei toeta vanavanemate vahetut õigust nõuda kohtult suhtlusaegade määramist lapselapsega suhtlemiseks, kuid eelmise aasta suvest võimaldab perekonnaseadus kohtul lapse huvides lubada lapsega suhelda kolmandal isikul, s.t. ka vanavanematel, seda peaks taotlema lapse vanem.

Eriti hoolimatute vanemate korralekutsumiseks neil puhkudel, kui lapsega kooselav vanem tahtlikult takistab lapse suhet teise vanemaga, s.t. kuritarvitab oma hooldusõigust, on praktikas hakatud rakendama kohtu õigust piirata kooselava vanema hooldusõigust. Hooldusõigust piiratakse sellega, et lõpetatakse kooselava vanema otsustusõigus lapse ja teise vanema suhtlemise korraldamisel ja lapsele määratakse selleks hoopis erieestkostja.

Erieestkostjaks on isik (tavaliselt lastekaitsetöötaja), kes hakkab otsustama kooselava vanema asemel selle üle, millal, kus ja kuidas laps teise vanema juures viibib.

Lahkumine on alati keerukas kõigile asjaosalistele ja eriti lastele. Koostöö lahkuläinud vanemate vahel on parim, millega vanemad last toetada saavad. Seetõttu on oluline püüda seada esikohale lapse huvid ja hoida teda, pakkudes talle mõlema vanema olemasolu ja lähedust. Kooselu lõppemisega ei lõpe ju lapse armastus kummagi vanema vastu.

LISAINFO

www.lastekaitseliit.ee

ajakiri.lastekaitseliit.ee

lapsehaal.lastekaitseliit.ee

www.targaltinternetis.ee

www.kiusamisestvabaks.ee

konventsioon25.lastekaitseliit.ee

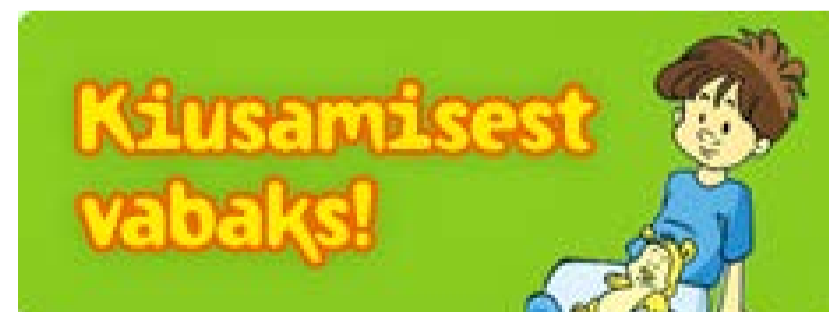
Uuri ka lastekaitse liidu

Lastelaagrite kohta

www.lastelaagrid.eu

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

A child's drawing of a night scene. The sky is dark blue with many small white stars. On the left, there is a tree with a dark trunk and branches. The top of the tree is decorated with several colorful circles (green, orange, red, light blue) that have white centers, resembling lights or flowers. In the bottom right corner, there is a simple drawing of a person with a smiling face, wearing a yellow long-sleeved shirt and dark pants, standing with arms slightly out. The background is filled with various shades of blue and green, suggesting a night landscape or a dream scene.

Anna meile tagasidet
ja soovita teemasid,
mida võiksime järgmistes
numbrites kajastada.

ajakiri@lastekaitseliit.ee